

Отримано: 14 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: olia.mychalechyk@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-214-216

Хірочинська О. І. Особливості фонетичної норми сучасної французької мови. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острогор : Вид-во НАУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 214–216.

УДК 811.133.1'342'271.12

Хірочинська Ольга Іванівна,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ФОНЕТИЧНОЇ НОРМИ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто тенденції вибору відповідної моделі вимови в межах функціонування французької фонетичної норми. Простежено особливості звукового складу мови на основі досліджень функціональних різновидів мови. Проаналізовано праці, присвячені фонетичній нормі сучасної французької мови. Узагальнено теоретичні відомості про звуковий склад мови та інтонацію, які були обговорені у спеціальній французькій науковій літературі. Визначено зміни фонетичної норми сучасної французької мови, особливості інтонації діалекту в межах певного реєстру мови й окремих соціальних груп. Простежено функціональні зміни інтонації. Пояснено зв'язок наголосу з інтонаційними особливостями певного територіального діалекту. Звернено увагу на ритм, розподіл наголосів, темп і варіації довготи, на залежність ритмічних груп від семантичної та синтаксичної сполучуваності частин фрази, типу мовлення, ступеня підготовленості й відпрацьованості тексту екстралінгвістичної ситуації, ступеня емоційного забарвлення висловлювання. Досліджено залежність довжини ритмічної групи від типу мовлення, вплив пауз на темп мовлення. Проведено аналіз спонтанного діалогу в різних мовних реєстрах.

Ключові слова: вимова, фонетика, фонологія, фонетична норма, дискурс, фонема, графема, орфографія, мовні реєстри, опозиція голосних, зв'язування.

Хирочинская Ольга Ивановна,

Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк

ОСОБЕННОСТИ ФОНЕТИЧЕСКОЙ НОРМЫ СОВРЕМЕННОГО ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА

В статье рассмотрены тенденции выбора подходящей модели произношения в пределах функционирования французской фонетической нормы. Прослежены особенности звукового состава языка на основе исследований функциональных разновидностей языка. Проанализированы труды, посвященные фонетической норме современного французского языка. Обобщены теоретические сведения о звуковом составе языка и интонации, которые были обсуждены в специальной французской научной литературе. Определены изменения фонетической нормы современного французского языка, особенности интонации диалекта в пределах определенного реестра языка и отдельных социальных групп. Прослежено функциональные изменения интонации. Объяснена связь ударения с интонационными особенностями определенного территориального диалекта. Обращено внимание на ритм, распределение ударений, темп и вариации долготы, в зависимости ритмических групп от семантической и синтаксической сочетаемости частей фразы, типа речи, степени подготовленности и проработки текста экстралингвистической ситуации, степени эмоциональной окраски высказывания. Исследована зависимость длины ритмической группы от типа речи, влияние пауз на темп речи. Проведен анализ спонтанного диалога в различных языковых реестрах.

Ключевые слова: произношение, фонетика, фонология, фонетическая норма, дискурс, фонема, графема, орфография, языковые реестры, оппозиция гласных, связывание.

Olha Hirochinskaya,

Lesya Ukrainka Eastern European National University in Volyn

PECULIARITIES OF THE PHONETIC NORM OF MODERN FRENCH LANGUAGE

This article deals with the tendencies of choosing suitable pronunciation model within the limits of the functioning of the French phonetic norm. Studies the sound composition of the language on the base of the research of the accent and the intonation of the territorial and the social dialects and functional varieties of the language. Analyzes works devoted to the study of dialect peculiarities of the intonation. Generalizes the theoretical information about the sound composition of the language and the intonation that are discussed in the special French scientific literature. Determinate the modifications of phonetic norm of modern French language, dialect intonation peculiarities in a particular register of language and certain social groups. Follows functional changes of the intonation. Explains the relation between the accent and the intonational peculiarities of regional dialects. Attention is drawn to the rhythm, accent distribution, tempo and length variations, to the dependence of rhythmic groups of semantic and syntactic combinability phrase parts, speech tempo, the degree of preparedness and the text maturity of extra-linguistic situation, the degree of the emotional expression color. Studies the dependence of the rhythmic groups length of the type of speech, of pauses impact on the speech tempo. Analyzes the spontaneous dialogue in different linguistic registers.

Key words: pronunciation, phonetics, phonology, phonetic norm, discourse, phoneme, grapheme, orthography, language registries, vowel opposition, liaison.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі розвитку мовознавства ще досі актуальні питання особливостей фонетичної системи французької мови, відомості про її звуковий склад та інтонацію, вплив різних діалектів на фонетичні особливості мови. Увага науковців до цієї теми дослідження пов'язана зі зростанням інтересу до етнології та культурології, аналізу досліджень цієї проблеми. Вивченню діалектних особливостей інтонації присвячені роботи Ф. Картона, О. Мета, П. Делятра, М. Леона, В. Люсі та інших, проте питання відкрите й сьогодні.

Мета статті – ознайомити з теоретичними питаннями, які обговорюються в спеціальній французькій фонетичній та методичній літературі, узагальнити теоретичні відомості про фонетичну норму та звуковий склад мови та межі функціонування французької фонетичної норми.

Вклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У викладанні фонетики важливим моментом є вибір відповідної моделі вимови. Французькі фонетисти вважають, що така модель повинна бути досить поширена, добре ілюстрована педагогічним матеріалом і відповідати віковим особливостям учнів.

На думку Г. Капела [1] цим вимогам відповідає вимова освіченого парижанина. Ця точка зору збігається з позицією О. Соважо [5]. З цих засновок слідує, що при навчанні молоді можна знехтувати опозиціями [a] – [ɑ] та [œ] – [ɛ], які практично виходять з ужитку молоді парижан. Так на основі спостережень французьких фонетистів, молода людина з Парижу не зможе вимовити [œ]ларе і буде вимовляти [ɛ]ларе. Ф. Картон [2] вважає, що опозиція [œ] – [ɛ] зникає в паризькій вимові навіть під наголосом, звук [œ] вживається як варіант у офіційному мовленні [2, с. 62].

Напівголосні [j],[γ],[w] трактуються як комбінаторні варіанти голосних [i],[y],[u], так як ніколи не знаходяться у додатковій дистрибуції. Винятком є [j], який протиставляється [i]: *abbaye – abeille* і в даному випадку розцінюється як голосний.

Провідні французькі фонетисти пропонують при укладанні підручників з фонетики більше уваги приділяти позиційному розміщенню фонем. Так, К. Дезіра та О. Орде [3] пропонують розглядати [ŋ] як позиційний варіант [g], так як ці два елементи ніколи не зустрічаються в одному й тому ж оточенні, тобто знаходяться у додатковій дистрибуції. “Законо позиції” для голосних дуже чітко викладає у своїй книзі Ф. Картон [2, с. 204].

Навчання вимови відіграє велику роль у викладанні мови, особливо на початковому етапі. В цей період не слід багато часу відводити для читання, тобто декодуванню графічних символів та їх перекладу у фонетичну субстанцію. Якщо при цьому виходить тільки з графіки, то навчання суттєво ускладнюється, так як правила переведення графіки в звукову мову не можуть дати повної та адекватної, а також несуперечливої картини вимови. Відомо, що між фонемами та графемами французької мови немає однозначної відповідності. Так [o] графічно передається через **o** (*numéro*) **au** (*chaud*), **eau** (*beau*), **ô** (*alcôve*), **os** (*Vosges*), **aô** (*Saône*), а графема **x** відповідає звукам [ks] *taxi*, [gz] *examen*, [s] *soixante*, [z] *dixième*. Ф. Картон пише, що для [ɛ] існує 24 можливих графічних відповідників [2, с. 209]. Так як у багатьох випадках графіка є не показною, основна увага повинна приділятися позиції, в якій знаходиться звук. Дуже часто навчання вимови спирається на виявлення мінімальних пар, наприклад, *chanter – chantais*. Дійсно в основі цієї опозиції лежить морфологічна опозиція, однак ці форми не можуть знаходитись в одному й тому ж мовленнєвому контексті. Синтаксичне та лексичне оточення дозволяє безпомилково відрізнити *chanter* від *chantais*. В той же час в потоці мовлення вимовляється то [e] то [ɛ] або щось середнє залежно від багатьох факторів.

Ф. Картон пише, що деякі індивіди вважають, що оскільки орфографія двох слів неоднакова, то слід їх вимовляти по різному, намагаються (без особливого успіху, оскільки це штучно) диференціювати голосні в словах : *cornet / cornait, coq / coque, trop / trot* [2, с. 210]. Однак у деяких діалектах це можливо. Наприклад в Бургундії та Лотарингії розрізняють *peau* з [o] закритим і *pot* з [ɔ] відкритим.

На думку французьких фонетистів, при навчанні багатьом опозиціям бажано разом із вибраною усередненою програмою вказувати діалектні, соціальні й вікові варіанти. Так, наприклад, побудований підручник Ф. Картона [3], який поряд із системою голосних в паризькій вимові наводить систему голосних в марсельській вимові [2, с. 65]. Існує чітке розмежування між помилкою та вживанням соціального та регіонального варіанту. Так, строгі адепти французької норми забороняють вимовляти подвоєне І у слові *hollandais*, яке характеризує вимову французької інтелігенції. Подвоєння приголосних (там, де воно практикується у шкільному навчанні) можна часто почути й у мові французьких письменників. Неправомірно вважати таке вживання відхиленням від норми. Саме поняття норми у лінгвістиці суттєво змінилось в останні роки і це не може не позначитись на викладанні фонетики іноземної мови. Зовсім не відхиляється розуміння норми як зразка, але мовець має право вибирати те, що йому здається найбільш гідним для наслідування (французьке радіо, мова освічених парижан середнього покоління, тощо) й те, що відповідає внутрішнім мотиваціям такого навчання. Вибір будь-якого вільного варіанту не є помилкою, але при цьому слід враховувати, що тим самим набувається цей чи інший соціальний чи регіональний “акцент”.

Вважають також помилкою те, що стає на заваді комунікації. Ф. Картон наводить ще один приклад у якому серйозною помилкою є вимова *du vin pire* замість *du vin pur*. Однак нормальній комунікації не завадив той факт, що Ж. Помпиду вимовляв *logique* з [o] закритим [3, с. 198].

Перенесення навичок вимови рідної мови на іноземну вважається помилкою. Навчання правильній вимові передбачає не тільки перелік опозицій чи фонем, але й перелік варіантів фонем, комбінаторних варіантів фонем, залежно від їх позиції в мовленнєвому потоці.

З поняттям норми тісно пов'язане питання мовних реєстрів, тобто вживання варіантів вимови відповідно до ситуації спілкування. Оволодіння мовою – це вміння поєднувати ситуації спілкування з відповідним мовним реєстром. Кожен реєстр має свій набір лексичних одиниць, граматичних конструкцій та свої особливості вимови. Адекватне спілкування на іноземній мові, до якого в кінцевому рахунку веде навчання, неможливо без оволодіння особливостями реєстрів мови.

П. Леон виділяє три таких реєстри: розмовно-побутовий (*familier*), стандартний (*moyen*) та публічний дискурс (*recherché*). Стандартний реєстр характеризує шкільне навчання та радіомовлення. Вимова стандартного реєстру має свої особливості:

1. Опозиція голосних [ɛ] – [e], [œ] – [ø] та [a] – [ɑ], реалізується в наголошених складах і нейтралізується в ненаголошених.
2. В багатьох випадках опускаються факультативні зв'язування та [ə] випадне.
3. Артикуляція залишається досить напруженою, щоб легко розрізнити тембр голосних.

Розмовно-побутовий реєстр характеризує спілкування в сім'ї, з близькими друзями, з товаришами по роботі. Йому властива спонтанність, розкутість, відсутність самоконтролю. У цьому реєстрі існує 2 тенденції: стилість та виразність. Тому спостерігається часте випадіння звуків та складів. У цього процесу випадіння елементів є свої допустимі межі. Так допустимим вважається випадіння [ø] та [r] в *peut-être*, проте випадіння **b** в *obstiné* [ɔstine] є просторічним, властивим малоосвіченим верстам населення. До просторіччя належить вимова *se(p)tembre, o(b)scure, cataplas(m)e, rhumatis(m)e, augus(t)e, a(v)oir, c'è femme, meub(l)e*. Проте освічені французи в розмовно-побутовому дискурсі вимовляють *p(eu)t-êt(r)e, quat(r)e francs, e(lle) vient, e(l)ls ont, i(l)s ont, y en a p(l)us, que(l)que chose, j' (l)ui dirais, p(u)is* і це не є помилкою. Навпаки, саме ця вимова є нормою в побутово-розмовному реєстрі.

Відсутність реалізації зв'язувань спостерігається після допоміжних дієслів і деяких модальних, наприклад, *j'y sui(s) allé, je vai(s) aller, je voudrai(s) aller*.

Спостерігається тенденція нехтувати зв'язуваннями, які характеризують синтагматичну цілісність, Наприклад, *de plu(s) en plus, de moïn(s) en moïn, de mieu(x) en mieux, Pont(s) et Chaussées, Art(s) et Métiers, avan(t) hier de hau(t) en bas, rie(n) à dire etc.* Чим більше в мові таких явищ, тим більше вона наближається до просторіччя.

В побутово-розмовному реєстрі паузи хезитації часто бувають заповненими, наприклад, вставкою *eah*. У ролі таких вставок можуть виступати слова *bien, bon, donc, alors, enfin, par exemple*, які вимовляються як [be] *bien*, [maʎɔʁ] *mais alors*, [mefe] *mais enfin*, [stadir] *c'est à dire* тощо. Спонтанність мови виражається у нефонологічному подовженні голосних, особливо на початку висловлювання, наприклад в словах *je, il, là, à, le, on, un, que, qui, en, pour, du, de, nous* ... До цих ознак О. Соважо додає акумуляцію приголосних [5, с. 123]. Публічний дискурс передбачає наявність аудиторії, і, як наслідок, посилення самоконтролю. Він характеризується двома тенденціями: ясністю та виразністю. Вимова публічного дискурсу має свої особливості:

1. Чітка та напружена артикуляція. Опозиції голосних [ε]-[e], [a]-[α], [œ]-[ø] реалізуються не тільки в наголошених складах, але й у більшості випадків і в ненаголошених.

2. Випадне [ə] переважно вимовляється, оскільки публічний дискурс, як правило, є підготовленим, тобто має в основі письмовий текст.

3. Відбувається подвоєння приголосних, яке можна пояснити впливом письмового тексту. На думку О. Соважо будь-яка проста приголосна, яка знаходиться в позиції серед голосних може стати подвоєною [5, с. 125].

Цікаве спостереження проводять К. Дезіра та Т.Орде. Можна зауважити, що в дієслівних формах першої та другої особи в складних часах при наявності займенника-дodatка 3 особи є тенденція вводити неіснуючу подвоєну приголосну: *jel l'ai dit, tul l'a dit*. Вони пояснюють це підсилення займенника тим, що він несе велике смислове навантаження [3, с. 125].

4. Спостерігається велика кількість зв'язувань, яка пояснюється впливом письмової форми. Чим більш незвичні зв'язування, тим більш ефектний публічний дискурс. Максимум незвичних зв'язувань характеризує декламацію поетичних творів.

Реєстри, описані П. Леоном, не існують у чистому вигляді. Інтерференція соціальних груп приводить й до інтерференції реєстрів, що викликає труднощі їх розмежування. Неможливо охарактеризувати реєстр на основі якоїсь однієї ознаки. Так, наприклад, послаблена артикуляція, яка характеризує розмовно-побутовий стиль, може бути властива мові паризьких снобів. Таким чином, визначення реєстру складається з сукупності ознак. П. Леон вважає, що надто часто забувають, що добре володіти мовою – це почувати в кожен момент адекватність моделей, що використовуються [4, с. 159].

Кількість реєстрів мови та їх зміст не зовсім співпадають в уяві французьких фонетистів. Так Ф.Картон виділяє 4 реєстри: просторіччя, але не грубе, побутово-розмовний стиль, стандартний та вишуканий (офіційний, публічний дискурс, читання літературних творів). Яскравим принципом розмежування реєстрів служить зв'язування. Ф. Картон наводить фразу зі зв'язуванням: *Des hommes importants ont attendu*. В побутово-розмовному дискурсі майже не існує факультативних зв'язувань, тільки обов'язкові між артиклем та іменником: *Des hommes / importants / ont / attendu*. В напівофіційному спілкуванні, більш контрольованому, кількість факультативних зв'язувань збільшується: *Des hommes importants ont attendu*. Автор стверджує, що перелік цих зв'язувань цілком непотрібний, так як повністю залежить від реєстру мови [2, с. 218]. Ф. Картон пропонує 9 ознак для розрізнення реєстрів:

- кількість факультативних зв'язувань,
- ступінь нейтралізації ненаголошених голосних,
- відмова від гармонії голосних,
- кількість реалізацій [ə],
- відмова від асиміляції,
- артикуляторне напруження,
- відносна рівність складів
- відмова від регіональних рис,
- збереження консонантних груп.

Реєстр, на думку Ф. Картона, визначається відповідно до кількості та ступеня даних ознак. Найменшою кількістю та ступенем ознак характеризується просторіччя, найбільшою – публічний дискурс. Будь-який носій мови повинен вміти користуватися реєстрами залежно від обставин та мети спілкування. Сучасна орфоєпія – це не жорсткі приписи, а право вибору з серії можливостей. Ф. Картон наводить приклад як вимовляти другу голосну в дієслові *essayer*: Існує дві причини, щоб вимовити [eseje]:

- відкритий тембр голосної в іменнику – основі,
- вплив графіки, але є й дві підстави, щоб вимовляти [eseje]:
- тенденції до звуження артикуляції в ненаголошеному складі і до нейтралізації тембру у цій позиції
- вплив [e] закритого останнього складу (гармонія голосних).

Отож, в художньому читанні прози Шатобріана, наприклад, потрібно вимовляти [eseje], але в побутово-розмовному дискурсі можна користуватися фонетичними тенденціями [3, с.203]

Якщо раніше нормативна фонетика могла обмежуватись приписами “так говорять”, тобто в якийсь місцевості, якась соціальна та професійна група, якогось віку люди, то сьогодні від фонетиста вимагається уточнення: “де й коли так говорять”, тобто в якій місцевості, яка соціальна та професійна група, якої вікової категорії люди. Нажаль, діалектологічні роботи ще не можуть дати повної фонетичної карти Франції, соціологічні дослідження ще дуже розрізнені. Важко дати точне співвідношення особливостей вимови соціальних, вікових і територіальних груп. Сьогодні можна говорити лише про деякі тенденції в сучасній французькій вимові. Створення такої фонетики – справа майбутнього.

Література:

1. Capelle G. Les phonèmes du français et leurs réalisations / G. Capelle // La grammaire du français parlé. – Paris, 1988. – С. 329.
2. Carton F. Introduction à la phonétique du français / F. Carton. – Paris, Bruxelles, Montréal, 1991. С. 250
3. Désirat Cl., Hordé T. La langue française au XXe siècle. – Paris, 1995 – с. 260.
4. Léon P.- R. Aspects phonostylistiques des niveaux de langue / P.- R. Léon // La grammaire du français parlé. – Paris, 1977. – С. 151-162.
5. Sauvageot A. Analyse du français parlé / A. Sauvageot. – Paris, 2001. – С. 289.